

СЛУЖБА БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ

НАЦІОНАЛЬНИЙ ЮРИДИЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ЯРОСЛАВА МУДРОГО

ІНСТИТУТ ПІДГОТОВКИ ЮРИДИЧНИХ КАДРІВ
ДЛЯ СЛУЖБИ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ

**ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ
ОПЕРАТИВНО-СЛУЖБОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ:
АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ
ТА ШЛЯХИ ЇХ ВИРІШЕННЯ**

Матеріали постійно діючого науково-практичного семінару
(м. Харків, 27 травня 2016 року)

Випуск 7

Харків
«Право»
2016

УДК 342.951(477):351.746.1

ББК 67.9(4УКР)301.162

П68

Редакційна колегія:
С. О. Гриненко (голов. ред.),
І. М. Зеленська, О. Ю. Костін,
Д. І. Тарасенко, М. М. Юрлов

*Редколегія може не поділяти погляди, викладені у збірнику. Автори
опублікованих матеріалів несуть відповідальність за їх зміст.*

П68 **Правове** забезпечення оперативно-службової діяльності: актуальні проблеми та шляхи їх вирішення : матеріали постійно діючого наук.-практ. семінару (м. Харків, 27 трав. 2016 року) / редкол.: С. О. Гриненко (голов. ред.) та ін. – Х. : Право, 2016. – Вип. 7. – 382 с.

ISBN 978-966-937-026-6

Збірник містить тези доповідей і виступів науковців, практичних працівників та курсантів, присвячених проблемам реформування правоохоронної системи, соціального захисту працівників правоохоронних органів, військовослужбовців, учасників АТО та осіб, звільнених з військової служби; проходження військової служби, забезпечення законності та відповідальності військовослужбовців; договірної роботи в Службі безпеки України; представництва інтересів СБ України та інших правоохоронних органів у судах; проблемним питанням правозастосовної діяльності, які виникають у практиці оперативних підрозділів та органів досудового розслідування; забезпечення інформаційної безпеки та боротьби з тероризмом й іншим питанням правового забезпечення оперативно-службової діяльності.

Для співробітників правоохоронних органів, науковців, викладачів, курсантів і студентів вищих юридичних навчальних закладів.

УДК 342.951(477):351.746.1

ББК 67.9(4УКР)301.162

Адреса Інституту: м. Харків, вул. Мироносицька, 71,

телефон/факс (057) 700-34-55

E-mail: lpuk.kharkov@gmail.com

© Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого, 2016

© Інститут підготовки юридичних кадрів для
Служби безпеки України, 2016

© Оформлення. Видавництво «Право», 2016

ISBN 978-966-937-026-6

Лазукова Оксана Володимирівна
здобувач кафедри кримінального про-
цесу Національного юридичного уні-
верситету імені Ярослава Мудрого

ОСОБЛИВОСТІ ПРОВЕДЕННЯ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ ЩОДО ОСІБ, ЯКІ ЗНИКЛИ БЕЗВІСТИ В РАЙОНІ ПРОВЕДЕННЯ АНТИТЕРОРИСТИЧНОЇ ОПЕРАЦІЇ

Парламентська асамблея Ради Європи 5 червня 2015 року ухвалила резолюцію 2067 (2015) «Зниклі особи під час конфлікту в Україні», в якій висловлює серйозну стурбованість зростаючою кількістю випадків осіб, що зникли безвісти¹.

Глибоке занепокоєння долею зниклих безвісти осіб в Україні відображене й у численних звітах міжнародних організацій. У 13-й Доповіді Управління Верховного комісара Організації Об'єднаних Націй з прав людини за період з 16 листопада 2015 р. по 15 лютого 2016 р. окремий розділ присвячено вищевказаному питанню. Як зазначається в Доповіді, пошук зниклих безвісти вимагає тісної координації дій між відповідними урядовими органами, зокрема, Міністерством внутрішніх справ, Службою безпеки України та Міністерством оборони, а також наявності спеціального механізму для отримання заяв від родичів зниклих безвісти осіб в районі проведення антитерористичної операції (далі – район проведення АТО).

Комісар Ради Європи з прав людини Нільс Муйжнієкс під час останнього моніторингового візиту до України відзначив як серйозну проблему питання зниклих безвісти осіб. За його даними, кількість таких осіб у країні стрімко зростає у порівнянні з іншими країнами Європи.

Якщо звернутись до статистичних даних, то за час проведення антитерористичної операції зареєстровано майже чотири тисячі зниклих безвісти громадян, на даний час про півтори тисячі з них нічого не відомо – це остання інформація від МВС, яка була оприлюднена у листопаді 2015 р.

На сьогодні владою нашої держави здійснюються певні кроки, спрямовані на встановлення місцезнаходження зниклих безвісти осіб в районі проведення АТО. З метою координації роботи з надання допомоги громадянам у питанні віднайдення зниклих безвісти в районі проведення АТО при Службі безпеки України створено Об'єднаний центр з координації пошуку, звільнення незаконно позбавлених волі осіб, заруч-

¹ <http://www.eurointegration.com.ua/articles/2015/06/25/7035273/>

ників та встановлення місцезнаходження безвісти зниклих в районі проведення АТО.

Водночас, варто зазначити, що на сьогодні відсутній комплексний дієвий механізм правового регулювання зазначеного питання на державно-му рівні.

Наразі органи досудового розслідування в своїй роботі керуються національним кримінальним процесуальним законодавством, відомчими наказами Міністерства внутрішніх справ України (далі – МВС України) та внутрішніми інструкціями по розшуку безвісти зниклих осіб.

На початку досудового розслідування фактів безвісного зникнення особи практика стикається з проблемою невизначеності обставин, що можуть свідчити про вчинення кримінального правопорушення. Зазвичай відповідна заява чи повідомлення містять лише інформацію про безвісну відсутність особи, не вказуючи на обставини його зникнення.

У відомчих нормативно-правових актах МВС України застосований особливий підхід до реалізації закріпленого у ст. 214 Кримінального процесуального кодексу України (далі – КПК України) обов'язку слідчого внести відповідні відомості до Єдиного реєстру досудових розслідувань (далі – ЄРДР) та розпочати розслідування. Згідно з пп. 9.4.2 наказу МВС України від 14 серпня 2012 року №700 «Про організацію взаємодії органів досудового розслідування з іншими органами та підрозділами внутрішніх справ у попередженні, виявленні та розслідуванні кримінальних правопорушень» начальник слідчого підрозділу протягом 24 годин після подання заяви, повідомлення за фактом безвісного зникнення дитини, якщо за цей час не буде встановлено місця її знаходження, а також у разі безвісного зникнення дорослої особи за обставин, що свідчать про можливість учинення стосовно неї кримінального правопорушення, забезпечує обов'язкове внесення до ЄРДР відомостей про вказане кримінальне правопорушення і його попередню кваліфікацію як умисного вбивства (ст. 115 Кримінального кодексу України) та вживає всіх передбачених КПК України заходів для всебічного, повного і неупередженого дослідження обставин кримінального провадження.

Відповідно до п. 2.2 Положення про порядок ведення Єдиного реєстру досудових розслідувань, одночасно з визначенням попередньої правової кваліфікації дана заява підлягає внесенню до ЄРДР з додатковою відміткою «зникнення безвісти»¹.

---

¹ Наказ Генерального прокурора України «Про затвердження Положення про порядок ведення Єдиного реєстру досудових розслідувань» від 17.08.2015 р. №69. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.gp.gov.ua/ua/pd.html?_m=publications&_t=rec&id=110522

Практика кримінальних проваджень за фактом зникнення безвісти, смерті/загибелі особи у районі проведення АТО свідчить про те, що окрім таких першочергових слідчих, негласних слідчих (розшукових) дій, як допит, встановлення місцезнаходження радіоелектронного засобу особи тощо, обов'язковою слідчою (розшуковою) дією в межах досудового розслідування є проведення молекулярно-генетичної експертизи. Біологічні зразки для проведення експертизи відбираються у батьків/дітей зниклого безвісти на підставі прийнятої слідчим чи прокурором постанови.

Під час досудового розслідування за фактом зникнення особи безвісти у районі проведення АТО слідчі на практиці все більше стикаються з проблемою саме впізнання (ідентифікації) загиблих людей. Це пов'язано із значними пошкодженнями трупів. В багатьох випадках тіла сильно спотворені, фрагментовані внаслідок вибухових та вогнепальних уражень, дії надвисоких температур та несприятливих природних факторів, які призводили до порушення цілісності і гнильних змін. Через це спостерігається втрата ідентифікаційно-значущих ознак для візуального впізнання. Саме тому єдиним способом ідентифікації особи є призначення молекулярно-генетичної експертизи.

При поданні заяви про зникнення близької особи в зоні АТО слідчий видає заявнику направлення на здачу ДНК зразків. Створення подібних центрів ДНК є необхідним і своєчасним. Завдяки їх роботі було упізнано велику кількість тіл загиблих осіб, які зникли безвісти в районі проведення АТО.

Варто відмітити, що основною проблемою залишається розшук та ідентифікація цивільних осіб. Щодо військовослужбовців створені певні бази даних ДНК. Позитивним кроком в цьому напрямі, який відобразиться на підвищенні ефективності досудового розслідування стане прийняття Закону України щодо генетичної ідентифікації військовослужбовців.

Ще однією проблемою при проведенні досудового розслідування безвісти зниклих осіб та ідентифікації тіл є неможливість їх вивезення для проведення ДНК-експертизи з тимчасово невідконтрольних територій.

Обстановка в районі проведення АТО, відсутність нормативно-правового регулювання та досвіду слідчих з зазначеного питання впливає на здійснення досудового розслідування безвісного зникнення осіб у районі проведення АТО, яке є малоєфективним. Необхідно зазначити, що переважна більшість процесуальних документів, які містяться в матеріалах кримінального провадження, мають організаційний характер (призначення групи прокурорів тощо).

Безвісно зникла та оголошена в розшук особа вважається ідентифікованою або знайденою тоді, коли у результаті процедури ідентифікації буде встановлено, що фізичні чи біологічні характеристики тіла померлого відповідають характеристикам безвісно зниклої особи.

Фактично виходить так, що є тіло загиблого, підтвердження висновком експерта співпадіння ДНК та небезпечні для життя обставини, які стали причиною загибелі людини.

Органи досудового розслідування не вбачають події кримінального правопорушення в умисному позбавленні життя людини. Слідчі закривають кримінальні провадження за фактом загибелі особи у разі підтвердження співпадіння ДНК-профілів за п. 1 ч. 1 ст. 284 КПК України на підставі відсутності події кримінального правопорушення. У межах кримінального провадження не проводиться встановлення обставин загибелі особи. Нівелюються положення ч. 1 ст. 91 КПК України, яка передбачає, що у кримінальному провадженні доказуванню підлягає подія кримінального правопорушення (час, місце, спосіб та інші обставини вчинення кримінального правопорушення).

Неспроможність встановити факти та неефективність слідчих дій пояснюють проведенням антитерористичної операції та «неможливістю доступу до території».

Підсумовуючи наведене, хотілось би зазначити, що кожна сім'я має право знати про долю свого родича і реалізація цього права є обов'язком держави, зокрема, у світлі нещодавно ратифікованої Україною Міжнародної Конвенції про захист усіх осіб від насильницьких зникнень (червень 2015 р).

Саме тому органи досудового розслідування мають використовувати всі засоби з метою встановлення фактів безвісного зникнення/загибелі осіб в районі проведення АТО у межах кримінального провадження. Тільки в такому випадку будуть дотримані вимоги щодо ефективності розслідування.

Леонов Борис Дмитрович

провідний науковий співробітник
Українського науково-дослідного ін-
ституту спеціальної техніки та судових
експертиз Служби безпеки України,
доктор юридичних наук, старший на-
уковий співробітник

ЩОДО УДОСКОНАЛЕННЯ СТАТТІ 258–3 КРИМІНАЛЬНОГО КОДЕКСУ УКРАЇНИ

Статтею 258–3 Кримінального кодексу України (далі – КК) передбачено відповідальність за створення терористичної групи чи терористичної